

UZASADNIENIE

Zaskarżonym wyrokiem z dnia 16 stycznia 2014 roku Sąd Rejonowy dla Łodzi – Widzewa w Łodzi:

1. zasądził od pozwanej I. O. na rzecz powoda J. K. (1) kwotę 34.406,25 zł z ustawowymi odsetkami od dnia 28 listopada 2011 r. do dnia zapłaty tytułem zachowków po J. K. (2) i Z. K. oraz kwotę 3.703,66 zł, tytułem zwrotu kosztów procesu,
2. oddalił powództwo, opiewające na łączną kwotę 44.250 zł, w pozostałej części,
3. oddalił wniosek pozwanej o rozłożenie zasądzonej kwoty na raty, a wreszcie
4. nakazał pobrać na rzecz Skarbu Państwa - Sądu Rejonowego dla Łodzi-Widzewa w Łodzi: od J. K. (1) kwotę 504,35 zł oraz od pozwanej I. O. kwotę 1.788,14 zł. tytułem wydatków tymczasowo wyłożonych przez Skarb Państwa.

Sąd Rejonowy ustalił, że Z. K. zmarła w dniu 10 czerwca 2008 roku, zaś J. K. (2) w dniu 14 lipca 2008 roku. Nadto ustalił, że w dniu 4 grudnia 2006 roku Z. K., w testamencie sporządzonym w formie aktu notarialnego, do całości spadku powołała swojego męża J. K. (2), a na wypadek gdyby ten nie mógł lub nie chciał dziedziczyć, swoją wnuczkę I. O., zobowiązując ją do wykonania zapisu polegającego na przeniesieniu na rzecz jej dzieci: J. K. (1), R. K. i B. M. (1) współwłasności udziałów wynoszących po 1/3 części, na rzecz każdego z nich, zabudowanej nieruchomości położonej we wsi T., w gminie C., oznaczonej jako działka gruntu nr (...), o powierzchni 1604 m². W dniu 4 grudnia 2006 roku J. K. (2) sporządził testament, w którym do całego spadku powołał żonę Z. K., a na wypadek gdyby ta nie mogła lub nie chciała dziedziczyć, swoją wnuczkę I. O., zobowiązując ją do wykonania zapisu polegającego na przeniesieniu na rzecz jego dzieci: J. K. (1), R. K. i B. M. (1) współwłasności udziałów wynoszących po 1/3 części w opisanej wyżej nieruchomości.

Postanowieniem z dnia 24 czerwca 2011 roku Sąd Rejonowy dla Łodzi – Widzewa w Łodzi zmienił postanowienie tegoż Sądu z dnia 6 września 2010 roku, stwierdzając, iż spadek po Z. K., zmarłej w dniu 10 czerwca 2008 roku w Ł. na podstawie testamentu nabył mąż J. K. (2) w całości. Ustawowymi spadkobiercami Z. K. byli: mąż J. K. (2), synowie R. K. i J. K. (1) oraz córka B. M. (2). Postanowieniem z dnia 11 grudnia 2008 r. Sąd Rejonowy dla Łodzi – Widzewa w Łodzi stwierdził, że spadek po J. K. (2) nabyła na podstawie testamentu notarialnego I. O.. Ustawowymi spadkobiercami J. K. (2) byli synowie J. i R. K. oraz córka B. M. (2).

W dniu 18 września 2011r. powód złożył oświadczenie o treści: „Ja niżej podpisany oświadczam, że należną mi część spadku, po śmierci rodziców Z. i J. K. (2) od I. O. otrzymałem w kwocie 17.000,00 zł dn. 18.09.2011 r.”. B. M. (2) i R. K. złożyli oświadczenia o identycznej treści.

Ustalono, że w skład spadku po Z. K. wchodziły udziały w wysokości 1/2 w prawie własności lokalu mieszkalnego nr (...) położonego w Ł. przy ul. (...), o wartości 149.000 zł, oraz w prawie własności zabudowanej nieruchomości położonej we wsi T., w gminie C., oznaczonej jako działka gruntu nr (...), o powierzchni 1604 m², o wartości 86.000 zł. W skład spadku po J. K. (2) wchodziło prawo w/w lokalu mieszkalnego oraz prawo własności powołanej wyżej nieruchomości we wsi T.. Powołana nieruchomość gruntowa w dniu 16 września 2011 roku została sprzedana przez pozwaną, za cenę w kwocie 52 000 zł.

Pismem doręczonym pozwanej 21 listopada 2011 roku, powód wezwał I. O. do zapłaty kwoty 44.250 zł. tytułem zachowku.

W świetle powyższych ustaleń Sąd Rejonowy ocenił, że powództwo jest w przeważającej mierze zasadne, a to z uwagi na treść przepisu art. 991 § 2 kc

Odnosząc się do podniesionego przez pozwaną zarzutu przedawnienia Sąd I. instancji wskazał, że otwarcie testamentu po J. K. (2) nastąpiło nie później niż w dniu 11 grudnia 2008 roku tj. w dacie ogłoszenia postanowienia o nabyciu spadku przez pozwaną. Zgodnie z art. 1007 kc, w brzmieniu obowiązującym do chwili wejścia w życie nowelizacji kodeksu cywilnego z dnia 18 marca 2011 roku, termin przedawnienia roszczenia z tytułu zachowku wynosił 3 lata. Natomiast pięcioletni termin przedawnienia obowiązuje od dnia 23 października 2011 roku, w tym także w stosunku do roszczeń powstałych przed tą datą i w tym dniu jeszcze nie przedawnionych. Wynika to z przepisu art. 9 ustawy z dnia 18 marca 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny i niektórych innych ustaw. W dniu 23 października 2011r. nie upłynął jeszcze trzyletni termin przedawnienia roszczenia powoda o zachówek po J. K. (2), przez co termin ten uległ przedłużeniu do lat pięciu - tj. do dnia 11 grudnia 2013 roku. Powód wniósł pozew w dniu 19 stycznia 2012 roku, co skutecznie przerwało bieg terminu przedawnienia.

Pozwana powoływała się na dokonane ze spadkobiercami po J. K. (2) rozliczenie, które miało nastąpić poprzez zapłatę na rzecz każdego z nich kwot po 17.000 zł, co miało jednocześnie wyczerpywać roszczenia o zachówek. W ocenie Sądu Rejonowego z treści analizowanego oświadczenia wynika jedynie, że powód otrzymał kwotę 17.000 zł, z tytułu należnej mu części spadku po rodzicach. Zeznania B. M. (2) w tej kwestii nie dają podstaw, aby interpretować treść oświadczenia jako zrzeczenie się roszczenia o zachówek. Zgodnie z relacją świadka celem podpisanych przez nią i powoda oświadczeń było „wykonanie woli rodziców zawartej w testamencie”. Trudno natomiast dopatrzeć się podstaw do oceny tego oświadczenia w kategoriach zrzeczenia się roszczenia. Nie można uznać, że pisemne oświadczeniu powoda o przyjęciu przez niego 17.000 zł., było równoznaczne ze stwierdzeniem przez niego, że otrzymana kwota zaspokaja w całości roszczenie o zachówek po zmarłych rodzicach.

Oceniono także, że również podniesione przez pozwaną zarzuty odnośnie metody obliczania zachowku nie zasługują na uwzględnienie. Wartości dwóch nieruchomości stanowiących składniki majątków spadkowych zostały ustalone stosownie do wniosków opinii biegłego i wynosiły 149 000 zł. oraz 86 000 zł. Majątek spadkowy po Z. K. miał wartość 117 500 zł, tj. połowę wartości tych nieruchomości, co stanowi tzw. substrat zachowku po zmarłej. Biorąc pod uwagę należny na podstawie ustawy udział powoda w majątku spadkowym, wynoszący $\frac{1}{4}$ oraz ułamek zachowku – $\frac{1}{2}$, należny zachówek wynosi 14.687,50 zł (obliczone jako $\frac{1}{8}$ z 117 500 zł). Natomiast majątek spadkowy po J. K. (2) ma wartość 235 000 zł. Od wartości majątku spadkowego odliczeniu podlega kwota roszczenia powoda o zachówek po Z. K. tj. 14 687, 50 zł. Pozostali spadkodawcy ustawowi po Z. K. nie wystąpili z roszczeniem o zachówek. Substrat zachowku będzie więc stanowić kwota 220.312,50 zł. Biorąc pod uwagę wynikający z ustawy udział powoda w majątku spadkowym $\frac{1}{3}$, oraz ułamek zachowku $\frac{1}{2}$, należny powodowi zachówek stanowi kwotę 36.718,75 zł. Stąd łącznie zachówek należny powodowi po obu spadkodawcach stanowi kwotę 51.406,25 złotych (14.687,50 zł + 36.718,75 zł). Kwotę tę należy pomniejszono o sumę 17.000 wypłaconą już na rzecz powoda przez pozwaną, co daje kwotę 34.406, 25 zł, która zasądzona została na rzecz powoda..

O odsetkach ustawowych od zasądzonej należności głównej orzeczono na podstawie art. 481 § 1 kc. Stwierdzono, że termin do zapłaty zachowku - nie jest oznaczony w przepisie, ani nie wynika z właściwości zobowiązania, dlatego pozwana zobowiązana była spełnić je niezwłocznie po wezwaniu do wykonania art. 455 kc. Skoro powód wezwał pozwaną do zapłaty zachowku, udzielając jej siedmiodniowego terminu do zapłaty należności, zaś pozwana odebrała wezwanie w dniu 21 listopada 2011 roku, to odsetki winny być liczone od dnia 28 listopada 2011 roku. Tą datę oznaczono jako datę początkową naliczania odsetek.

Sąd Rejonowy uzasadnił także pozostałe rozstrzygnięcia zawarte w orzeczeniu

Powyższe orzeczenie zaskarżyła pozwana, wnosząc o zmianę zaskarżonego wyroku i oddalenie powództwa, oraz zasądzenie od powoda na swoją rzecz zwrotu kosztów postępowania za obie instancje.

Apelująca zarzuciła Sądowi Rejonowemu:

- dokonanie ustaleń faktycznych sprzecznych z zebrany w sprawie materiałem dowodowym;

- naruszenie przepisu art. 233 § 1 kpc poprzez błędną i dowolną ocenę zebranego w sprawie materiału dowodowego i nierozważenie go w sposób wszechstronny;

- naruszenie przepisu art. 991 § 2 kc poprzez nieodliczenie przy obliczeniu substratu zachowku po J. K. (2) roszczeń o zachówek przysługujących R. K. i B. M. (2),

- art. 481 § 1 kc poprzez zasądzenie odsetek od zachowku od dnia 28 listopada 2011 r. zamiast od daty wyrokowania, tj. od dnia 16 stycznia 2014 r.

W uzasadnieniu apelacji wskazano m.in., że Sąd Rejonowy błędnie ustalił, że oświadczenia powoda złożonego na piśmie w dniu 18 września 2011 r. nie należało traktować jako zrzeczenia się roszczeń o zachówek. Powód, który miał świadomość przysługującego mu roszczenia o zachówek, złożył oświadczenie, że otrzymał należną mu część spadku po śmierci rodziców, co w ocenie pozwanej należało uznać za wyczerpanie jego roszczeń także o zachówek. Znamionnym jest, że rodzeństwo powoda, czyli B. M. (2) i R. K., którzy także złożyli oświadczenia tożsame z oświadczeniem powoda i którym także przysługiwało roszczenie o zachówek, nie wystąpili z takimi roszczeniami.

Nadto przy obliczaniu zachowku należnego powodowi po J. K. (2) Sąd Rejonowy błędnie nie uwzględnił roszczeń o zachówek B. M. (2) i R. K. - rodzeństwa powoda. W ocenie pozwanej, przy obliczaniu substratu zachowku należało odliczyć od wartości majątku spadkowego po J. K. (2) (235000 zł) kwotę roszczenia powoda o zachówek po Z. K. (14687,50 zł), a także tożsame roszczenie B. M. (2) (14687,50 zł) oraz R. K. (14687,50 zł). Fakt, iż pozostali spadkobiercy ustawowi nie wystąpili z roszczeniami wobec pozwanej nie oznacza, że roszczenia te nie istnieją. Zgodnie z art. 922 § 3 kc, do długów spadkowych należy m.in. obowiązek zaspokojenia roszczeń o zachówek. Po odjęciu roszczeń powoda i jego rodzeństwa (44062,50 zł), substrat zachowku powinna zatem stanowić kwota 190.937,50 zł. Biorąc pod uwagę wynikający z ustawy udział powoda w majątku spadkowym - 1/3 oraz ułamek zachowku - 1/4, należny powodowi zachówek po J. K. (2) powinien wynieść kwotę 31.822,92 zł, a nie jak przyjął Sąd I instancji - kwotę 36.718,55 zł.

Wreszcie Sąd Rejonowy błędnie określił datę początkową naliczania odsetek. Ustalenie wartości spadku w celu określenia zachowku oraz obliczenie zachowku, następuje według cen z chwili orzekania o roszczeniu z tytułu zachowku. Stąd odsetki powinny być naliczone dopiero od daty wyrokowania w sprawie a nie jak przyjął Sąd I. instancji od dnia 28 listopada 2011 r.

Powód wniósł o oddalenie apelacji, oraz o zasądzenie od pozwanej na swoją rzecz zwrotu kosztów postępowania odwoławczego.

Sąd Okręgowy zważył, co następuje:

Apelacja nie jest zasadna.

Mimo podniesienia przez skarżącą zarzutów naruszenia przepisów postępowania, co miało skutkować dokonaniem wadliwych ustaleń faktycznych, Sąd Okręgowy ocenił, że Sąd I. instancji prawidłowo ocenił zgromadzony materiał dowodowy i na tej podstawie należycie ustalił podstawę faktyczną rozstrzygnięcia. Umożliwia to Sądowi Okręgowemu przyjęcie tych ustaleń za własne, co niniejszym Sąd czyni.

Dodać należy, że mimo podniesienia zarzutu naruszenia przepisu art. 233 § 1 kpc, apelacja w zakresie ustaleń faktycznych kwestionuje jedynie ustalenia dotyczące okoliczności zbycia nieruchomości gruntowej za kwotę 52.000 zł. Ustalenia w tej mierze nie miały jednak znaczenia dla rozstrzygnięcia. Mając na uwadze treść podniesionych zarzutów za niesporne na etapie postępowania apelacyjnego należało uznać ustalenia odnośnie kręgu osób uprawnionych do zachowku, wysokości należnej im części udziału spadkowego oraz odnośnie wartości przedmiotów wchodzących w skład obydwu spadków. Stąd ewentualne błędne ustalenia odnośnie wysokości należnego powodowi zachowku należy analizować nie w kontekście przepisów dotyczących oceny dowodów, lecz przepisów prawa materialnego.

W tej mierze rozważania Sądu Rejonowego należy uznać za trafne. Prawdopodobnie także Sąd rozstrzygnął wstępną kwestię, którą była ewentualna zasadność podniesionego zarzutu przedawnienia. Z uwagi na trafność uwag poczynionych w tym zakresie przez Sąd I. instancji, oraz nie kwestionowanie tych uwag w apelacji, za wystarczające należy uznać w tej mierze stwierdzenie, że Sąd Okręgowy w pełni podziela argumentację przytoczoną na kartach uzasadnienia pierwszoinstancyjnego.

Jeśli chodzi o wywód dotyczący twierdzonego przez pozwaną zrzeczenia się przez powoda roszczenia o zachówek, to należy stwierdzić, że brak jest podstaw, by twierdzenie to uznać za udowodnione. Z uwagi na doniosłość i prawnokształtujący charakter tego oświadczenia, a także z uwagi na kwotę, której oświadczenie dotyczy należy ocenić, że zrzeczenia się roszczenia w obecnej sprawie nie można domniemywać. Nie może być argumentem wspierającym stanowisko skarżącej fakt, że pozostali uprawnieni do zachowku nie wystąpili z roszczeniem o zachówek. Nie realizowanie roszczenia przez uprawnionego nie jest dowodem na jego nie istnienie. Nadto należy zauważyć, że pozwana nie podjęła inicjatywy dowodowej w celu wykazania, np. za pomocą zeznań świadków - pozostałych uprawnionych do zachowku w jaki sposób osoby te traktowały złożone oświadczenie. Zeznania B. M. (2) wątpliwości tej nie wyjaśniają. W tej sytuacji wiodące znaczenie dla oceny tej okoliczności musi mieć dosłowna treść oświadczeń złożonych przez spadkobierców ustawowych. Skoro zaś nie wynika z nich, że składający oświadczenie wraz z otrzymaniem kwot po 17.000 zł uznali swoje roszczenia za wyczerpane, to nie ma podstaw, by przyjmować przeciwnie. W konsekwencji należy stwierdzić, że przyjęta przez nich kwota podlega zaliczeniu na poczet należnych im zachowków, ale ich nie wyczerpuje.

Chybione są zarzuty dotyczące prawidłowości ustalenia substratu zachowku, poprzez nieodjęcie od masy spadku długów spadkowych, w postaci roszczeń o zachówek przysługujących pozostałym spadkobiercom ustawowym. Istotnie, ustalenie składu spadku następuje według zasad określonych w art. 922 kc z tym, że przy ustalaniu stanu biernego spadku nie uwzględnia się zobowiązań wynikających z zapisów i poleceń (art. 993 kc) oraz zobowiązań z zachowków (tak Sąd Najwyższy w wyroku z dnia 23 maja 2013 r. I CSK 701/12). W sprawie obecnej należy jednak dostrzec fakt, że w chwili orzekania przez Sąd Rejonowy roszczenia te były już przedawnione. O ile więc nie można stwierdzić, że zobowiązania te wygasły, a ich ewentualne spełnienie przez pozwaną nie będzie nosiło cech świadczenia nienależnego, to jednak należy ocenić, że dochodzenie tych roszczeń napotykać będzie poważne przeszkody, w postaci zarzutów przedawnienia. Zarzut tego rodzaju pozwana podniosła przecież także w obecnej sprawie. Z tego względu sposób obliczenia substratu zachowku należało ocenić jako prawidłowy.

Wreszcie należy się odnieść do zarzutu naruszenia przepisu art. 481 § 1 kc, przez błędne określenie daty początkowej naliczania odsetek. Skarżąca argumentuje, że wycena składników substratu zachowku według cen aktualnych na chwilę orzekania wyklucza możliwość zasądzenia odsetek, mających przecież charakter m.in. waloryzacyjny. Jednakże stwierdzić należy, że pomija ona to, że zgodnie z art. 1007 § 1 kc roszczenia z tytułu zachowku przedawniają się z upływem lat pięciu od ogłoszenia testamentu. Bieg przedawnienia rozpoczyna się z wymagalnością roszczenia, co oznacza, że od chwili ogłoszenia testamentu obowiązany jest w zwłoce. Można co prawda rozważać przesunięcie daty wymagalności zachowku do chwili uprawomocnienia się postanowienia spadkowego w sytuacji, gdyby testament był kwestionowany przez uprawnionego do zachowku spadkobiercę ustawowego. W takiej sytuacji sam uprawniony do zachowku swoim zachowaniem demonstruje, iż nie uważa powołania spadkodawcy testamentowego do spadku za ważne, co tymczasowo czyni zgłaszanie roszczenia o zachówek przedwczesnym (choć nie ma zgodności w orzecznictwie co do tego, czy zgłoszenie zarzutu nieważności testamentu przerywa bieg przedawnienia roszczenia o zachówek - por. uchwały Sądu Najwyższego z 22 października 1992 r., III CZP 130/92 i z 11 października 1995 r., III CZP 134/95, a także wyrok z 24 czerwca 2004 r., III CK 127/03). W obecnej sprawie należy jednak mieć na uwadze, że treść testamentów nie była kwestionowana, co czyni rozważanie tego, czy nastąpiło przesunięcie wymagalności bezprzedmiotowym. Jest tak tym bardziej, że samo dążenie pozwanej do podpisania przez spadkobierców ustawowych oświadczeń o przyjęciu kwot po 17.000 zł świadczy o jej wiedzy odnośnie tego, że jest zobowiązana do zapłaty zachowku. Należy podnieść, że pozwana winna była się liczyć z koniecznością zapłacenia zachowku już od chwili otwarcia spadku, a tym bardziej od daty wydania postanowienia spadkowego. Zauważyć należy, iż stanowisko doktryny jak i judykatury w kwestii wymagalności roszczenia o zachówek i należnych od niego odsetek ustawowych, wbrew twierdzeniu pozwanej, nie

jest ani jednolite, ani też ugruntowane. Ogólnie jedynie można wskazać, iż w powyższym zakresie rysują się dwa różne stanowiska. Jedno, iż odsetki ustawowe należą się uprawnionemu do zachowku od dnia wyrokowania przez Sąd I instancji, drugie zaś, iż stosuje się w tym zakresie regulacje ogólne, a więc art. 455 k.c. i 476 k.c. Sąd Okręgowy podziela pogląd, że skoro roszczenie o zachówek ma charakter bezterminowy, to odsetki za czas opóźnienia w spełnieniu świadczenia pieniężnego, jakim jest zachówek biegną od daty wezwania dłużnika do zapłaty tego świadczenia. W ocenie Sądu Okręgowego jest to przejaw dodatkowej ochrony udzielonej przez ustawodawcę uprawnionym do zachowku. Dlatego też należy uznać zarzut naruszenia przez Sąd Rejonowy art. 481§1 k.c. za niezasadny.

Z tych wszystkich względów apelacja podlegała oddaleniu (art. 385 kpc).

Orzekając w przedmiocie kosztów postępowania apelacyjnego Sąd Okręgowy nie znalazł dostatecznych podstaw, by odstąpić od wyrażonej w przepisie art. 98 § 1 kpc zasady odpowiedzialności za wynik postępowania. W szczególności należało stwierdzić, że w sprawie nie ujawniły się okoliczności, które można by poczytywać za „szczególnie uzasadniony wypadek” w rozumieniu przepisu art. 102 kpc. Zwraca uwagę, że skarżąca choć była zwolniona od kosztów postępowania apelacyjnego, to korzystała w nim z pomocy profesjonalnego pełnomocnika ustanowionego z wyboru (k. 74). Z tego względu Sąd Okręgowy ocenił, że będzie w stanie bez nadmiernego uszczerbku dla utrzymania własnego i osób najbliższych uiścić kwotę, której wysokość ustalono stosownie do przepisów art. 6 pkt 5 i § 13 ust. 1 pkt 1 Rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 28 września 2002 w sprawie opłat za czynności adwokackie oraz ponoszenia przez Skarb Państwa kosztów nieopłaconej pomocy prawnej udzielonej z urzędu (t.j. Dz. U. z 2013 r. poz. 461).